

manja je ostala samo razprava *Problemi individuuma v umetnosti*, ki se z obravnavo individuuma (pošiljalca znaka = bralca, gledalca ali poslušalca), subjekta, generacije kot razširjenega individuuma in umetniškega dela kot individuuma priključuje razpravam o estetskem znaku. Slovenskemu prevodu razprav lahko očitamo samo nekaj terminoloških nerodnosti (npr. pošiljatelj in sprejemalec znaka; prevajalec ni izkoristil možnosti adresant/adresat, naslavljalce/naslovnik ali naslovljenec); založbi pa nekaj tiskarskih napak, med katerimi je najhujša ta, da je v kazalu izpadla razprava *Mesto estetske funkcije med drugimi*.

D. Bajt

Roman Jakobson:
OGLEDI IZ POETIKE
Izbor tekstov Milan Komnenić in
Leon Kojen. Predgovor Leon Kojen.
Več prevajalcev
Prosveta, Beograd, 1978.

Drugi pri nas objavljeni izbor ponovno opozarja na Jakobsonovo vlogo pri razvoju literarne vede. Njegovo delo opredeljuje prizadevanje za presnovo te stroke v znanstveno disciplino z lastno, precizno terminologijo in ustrezno metodologijo ter takšnimi kriteriji, ki naj jo omogočijo kot avtonomno vedo. Ta težnja je bila formulirana že 1921, ko je avtor poudaril, da »predmet znanosti o literaturi ni literatura, temveč literarnost« in da mora literarna zgodovina, če hoče postati znanost, »priznati književni postopek za edinega svojega junaka«. Naprotovanje »atomiziranim metodam vede o književnosti«, odklanjanje apriorizmov in deklariranje analitično-induktivne poti raziskovanja ter zavzemanje za sintetično dojetje bistva besedne umetnosti z ozirom na *poetičnost* (izraz iz leta 1934) ali *literarnost* (1921) – vse to pomeni odločilen prispevek k razumevanju ustroja in funkcioniranja literature ter implicitno tudi k razumevanju njenega ontološkega statusa. Poezija oziroma literatura

sploh je za Jakobsona predvsem *jezik v estetski funkciji*.

Razvrstitev 19 naslovov je deloma kronološka (predvojni teksti – I. del, povojni teksti – II. del), deloma vsebinska in sega od prvega Jakobsonovega tiskanega prispevka z območja literarne vede (1921) do *Postscriptuma* (1973), v katerem odgovarja svojim kritikom. Vsebinska logika razporeditve se izraža v tem, da so na začetku spisi z načelnimi, programskimi opredelitvami nalog literarne vede, sledijo pa spisi, ki izrekajo Jakobsonove temeljne premise in pretresajo ključne teme – problem literarnosti, dominante, narave literarnega znaka, razmerje njegove referencialnosti in estetskosti, problem pesniške realnosti, vprašanje literarnega postopka, vlogo fonoloških struktur za pesniško semantiko, pomen gramatične figure itd. Smiselno je tudi kronološki vidik, ker odpira pogled v razvoj avtorjevih teoretskih stališč, hkrati pa v troje tudi za literarno vedo odločilnih okolij – v moskovski, praški in newyorški lingvistični krog, ki so z Jakobsonovim znanstvenim delom in osebno iniciativo usodno povezani.

Te tri etape se kažejo v njegovem sicer problemsko konstantnem področju raziskovanja (jezik – tudi v povezavah z drugimi disciplinami, literatura, folkloristika, obči razvoj kulture) tudi s postopnim dotekanjem pobud in vplivov, ki so formirali njegovo znanstveno širino, tako da danes nekaterim velja za »pionirja strukturalizma«, nedvomno pa za združevalca samostojnega ameriškega strukturalizma (Boas, Sapir, Whorf) z evropskimi izhodišči. Genetično podlago njegovih znanstvenih pogledov predstavlja najprej nikoli pretrgan stik s samo umetniško prakso, predvsem s sočasno in z njenim prizadevanjem za nov izraz, potem ideje kazanske lingvistične šole (posredno prek Ščerbe) – oboje že v moskovskem obdobju. Vpliv Saussurovih idej (posredno prek Karcevskega, deloma že v moskovskem obdobju) pride do izraza v praški fazi, ko se prepleta s poudarjenimi dialektično historičnimi vi-

diki in ko je dejaven tudi vpliv fenomenologije (Jakobsonov učitelj je bil Husserlov učenec G. Spät, poleg tega pa je znano, da je Husserl leta 1936 predaval za praški krožek o fenomenologiji jezika). Že v moskovski fazi ga je kot lingvista zanimal predvsem odnos med splošno lingvističnim in pesniškim znakom, specifično razmerje označevalc-označenec, skratka, narava oziroma funkcija znaka v literaturi, na kar je vplival tudi Ščerba z razpravljanjem o vlogi glasovnih vrednosti za diferenciacijo pomenov. Vpliv Saussura in fenomenologije v praški fazi je v ozadju dveh najpomembnejših Jakobsonovih prispevkov – teorije o metafori in metonimiji, s čimer so v zvezi še teze o razlikovanju poezije in proze in teorije o avtoteličnosti literarnega znaka oziroma o vprašanju resničnosti v literaturi. Saussurov vpliv se odraža tudi v njegovem zavzemanju za sinhronijo, za preučevanje sistemskosti, to je zakonitosti pesniškega jezika. Hkrati je s tem v zvezi tudi binarizem Jakobsonovih pojmov oziroma princip opozicij, ki pa ga je mogoče vezati tudi na druge izvore (Kruszewski, Trubeckoj, Durkheim). Prav njegova raba binarnih terminov in njegovo v praškem obdobju izraženo stališče, da je »jezik umetnosti samo eden od možnih znakovnih sistemov«, že pritegujeta vidike in terminologijo semiotike, komunikacijske teorije in teorije informacij v horizont literarne vede, kar je prišlo še bolj do izraza v njegovem ameriškem obdobju, ko zasledimo tudi sklicevanje na Peircea. Vsekakor so bili izhodiščni vidiki ruskega formalizma že zgodaj cepljeni na dialektično mišljenje, kar je razvidno tudi iz vrste deklarativnih odstavkov (npr. v spisih *Najnovejša ruska poezija. Kaj je poezija*). Teorija pesniškega jezika je namreč zanj samo »vrsta pesniške dialektologije« in je vseskozi »razumljena kot socialno dejstvo«. Diahronost, poudarja Jakobson, ni izključena, saj ga pesem zanima glede na splošno tradicijo zvrsti, glede na prejšnjo stilno smer in glede na sočasni jezikovni sistem.

Jakobson torej ne zanika možnosti raziskovanja historične dimenzije, toda njegove razlage umetniškega postopka vendarle pogosto ostanejo brez historičnih izpeljav in opredelitev. Njegovi spisi seveda ne razčlenjujejo zgolj formalne strukture; vseskozi se vprašuje o semantični obeležnosti formalnih (lingvističnih) členov, vendar pa ne tudi o zgodovinskem smislu takšne semantične obeležnosti. Jakobsona zanima predvsem mehanizem in učinkovitost estetske strukture posamezne pesmi, ne pa tudi historični premislek o njej. Pomen fenomenologije je očitno intenzivnejši od dialektično historičnih vidikov. Toda ne smemo prezreti dejstva, da Jakobson s svojimi spisi, z analizami pesmi ali vsaj odlomkov predvsem predlaga model analize; skratka, njegove prispevke moramo razumeti kot arbitražo za uveljavitev estetskega razumevanja literature, za dojetje zakonitosti in ustroja estetske funkcije na različnih nivojih literarnega besedila ter s tem za takšno uveljavitev literarne zgodovine, da bi namesto kozerije postala znanost. Gre mu za formiranje znanstvene poetike in v ta namen se tudi odpoveduje vrednotenju posameznih literarnih del. Ko Jakobson opozarja na estetski mehanizem, si prek tega nikakor ne prizadeva priti do določene, edino veljavne interpretacije, saj bi to že pomenilo zanikati mnogopomenskost pesniškega znaka. Z razlago – mikroskopijo jezikovne strukture posamezne pesmi – nakazuje le sistemsko organiziranost pesniškega jezika (zakonitost *potisne sile* posamezne pesmi) ter ambigviteto pesniških pomenov, ki rezultira v dejstvu, da pesniški (literarni) jezik dominantno opredeljuje »poetična funkcija, ki projicira princip ekvivalentnosti z osi selekcije na os kombinacije«; tako pravi njegova večkrat formulirana definicija, ki je najbolj precizno izrečena v spisu *Lingvistika in poetika* (1958; spis ni vključen v obravnavano izdajo).

Na koncu samo še beseda o izboru, ki je že zaradi obsega opusa (nad 500 enot) nujno tvegano de-

nje. Ker gre za zbirko *Književni pogledi*, so prišli v poštev spisi o vprašanih poetike. V takšnem okviru smemo po pravici pričakovati reprezentativnost, saj izdaja ni namenjena popularizaciji R. Jakobsona (to tudi pri nas ni več potrebno), temveč strokovni publiki, kateri bi ga veljalo predstaviti tudi bolj sistematično z njegovimi temeljnimi prispevki, predvsem s teorijo metafore in metonimije, kakor je podana v *Fundamentals of Language*, ter s teorijo o pesniškem znaku, čeprav je bila ta že vključena v Nolitov izbor (1966). Pričujoči izbor se očitno v precejšnji meri zgleduje pri francoskem zborniku Jakobsonovih spisov *Questions de poétique* (tako po naslovih kot tudi po dvodelnosti in zaporedju). Od 19 tekstov se troje naslovov ponovi iz prvega srbskohrvaškega izbora, toda dejansko je ponovljen en sam tekst, razpravljanje o Baudelairovih »Mačkah« je izšlo v novem prevodu, medtem ko je spis *Poezija gramatike in gramatika poezije* natisnjen po drugi Jakobsonovi redakciji kot v prejšnji (Nolitovi) izdaji. Prej omenjeni pomislek o izboru je še zlasti upravičen, ker se daljši uvod predvsem nanaša na osrednjo Jakobsonovo tezo o pesniškem znaku, hoče biti kritičen, v bistvu pa jo le povzema in ne povsem nujno dopolnjuje. Ta uvod tudi ne razmišlja dosti o položaju in pomenu Jakobsonovega teoretskega prispevka, ne sistematično o genezi in sintezi njegovega mišljenja, ne o metodoloških osnovah, na katerih so grajena Jakobsonova razpravljanja o poeziji.

J. Škulj

Jean Ricardou:
NOUVEAUX PROBLEMES
DU ROMAN
Editions du Seuil (Poétique),
Pariz, 1978.

Novi problemi romana so že četrto obsežno kritično delo romanopisca in teoretika novega romana Jeana Ricardouja. Po knjigah *Problèmes du nouveau roman* (1967), *Za teo-*

rijo novega romana (Pour une théorie du Nouveau roman, 1971), in *Novi roman* (Le Nouveau roman, 1973) je to prvi tekst, ki ne najavlja že kar v naslovu, da se ukvarja z »novim romanom«. Kritikova usmeritev je povsem razumljiva: še pred nedavnim je novi roman potreboval močno kritično osebnost (kar Ricardou nedvomno je), ki bi opredelila njegove premise, ugotovila, kakšen korak je naredil v literarnem razvoju, v čem je njegova izvirnost, vrednost, nujnost njegovega pojavljanja v našem, sodobnem literarnem trenutku.

Zdaj, ko je oznaka novi roman postala že pravzaprav anahronizem, ko si je ta zvrst že utrla pot tako v javnost kot na univerzo in v kritiko, ko torej ni več nekaj izrazito novega, škandaloznega, se je Ricardou odločil, da bo dosedanji novi roman imenoval preprosto *roman*. Po njegovem namreč zasluži oznako roman le delo, ki se neprestano revolucionira, delo, ki uveljavlja najsodobnejše postopke, ker drugače pač ne more, saj se neprestano sprašuje o svoji utemeljenosti in zato nujno zavrača vse obrabljeno, preživelo, epigonsko, nesodobno. Potemtakem Ricardou v svoji zadnji knjigi s stališča izrazito polemičnega in kar najsodobneje usmerjenega kritika ne ocenjuje več izključno besedil novega romana, pač pa v literaturi polpretekle dobe išče dela, ki po njegovem zaslužijo ime roman. Poznavalca novega romana njegov izbor ne more presenetiti: Flaubert in Proust sta namreč avtorja, ki sta znana po svojem iskanju novega v romanesknem območju. Obenem novi romanopisci vztrajajo, da so prav pri njiju zasledili tiste pisateljske postopke in predvsem tisti odnos pisatelja do literarnega snovanja, ki so omogočili razvoj do novega romana. Poleg njiju raziskuje Ricardou dela Robbe-Grilleta, Clauda Simona in na koncu tudi svoj roman *Zavzetje Bizanca* (La Prise de Constantinople, 1965). Njegov pristop je izrazito političen: trdi, da novi roman z revolucionarnostjo svojih postopkov, s svojo doslednostjo, z vsem svojim odnosom